

Documente marcante care dovedesc contribuția moșilor la Revoluția de la 1848-1849

Profesor înv. Primar Roș Viorica Adina
Școala cu clasele I-IV Avram Iancu,
Com. Vârfurile, Jud. Arad

Revoluția de la 1848, fenomen european, continuare pe o treaptă superioară a revoluției din 1789 în Franța a fost generată de procesul dezvoltării pe continent.

Revoluția română se integrează organic în revoluția europeană, păstrând însă caracterul unitar în toate provinciile românești predominând și un caracter național. În revoluția română din 1848-1849, există însă și unele elemente specifice. Dacă în Moldova și Muntenia, din punct de vedere național se vehicula eliberarea națională de sub stăpânirea otomană se acorda atenție eliberării de sub stăpânirea habsburgică dar și de sub asupritorul direct care era aristocrația maghiară. Românii din Transilvania s-au declarat aliați ai monarhiei habsburgice în momentul când revoluționarii unguri nu recunosc etnitatea românilor și în mod samavolnic, cum le era obiceiul, aceștia declară unirea Transilvaniei cu Ungaria, în timp ce la Viena era un guvern liberal care permitea rezolvarea drepturilor naționalităților.

Românii se ridică în special împotriva ungarilor cum spunea însăși Avram Iancu „împotriva tiranilor nu cu argumente filozofice trebuie mers, ci cu lancea lui Horea”.

Transilvania după a treia adunare de la Blaj, tece la organizarea politică și militară pe bază democratică. Transilvania este organizată în 15 prefecturi, fiecare având o legiune militară-memento-organizarea armatei române. Majoritatea prefecturilor erau tineri intelectuali între 24 de ani, Avram Iancu și 34 de ani Nicolae Cuarches.

Prefectura cea mai fierbinte o constituie cea a Zarandului a cărui prefect era Ioan Buteanu de 27 de ani, acesta era bastionul înaintării maghiare în inima Munților Apuseni.

Sufletul rezistenței românești o constituie însă Avram Iancu care descris de un ofițer ungar din armata lui Kemeny Farkas era prezentat astfel: „*Moșii considerau ordinele sale sfinte, involubile și strict obligatorii. El știa să provoace, să stimuleze și să întrețină neconținut simțămintele legăturii puternice și ale iubirii prin fapte pururea noi. Poporul său pătruns de zel religios, îl socotea trimis de la Dumnezeu de aceea se temeau de el, îl respectau, îl iubeau. Apărea între ai săi întotdeauna mai strălucitor decât alții, astfel că îl adorau ca fermecași, cu toate că știa să-i țină în frâu. Încrederea aceasta și-a câștigat-o prin caracterul său, prin judecățile drepte, prin sfaturi, ținută și învățăturile pe care le împrăștia. Avea ceva în ființa lui, o ținută inaccesibilă camarazilor săi, o grandetă și o dibacie pentru care e numit „Craiu” de către arădenii săi*”.

Este descris împreună cu Ioan Buteanu și de profesorul Traian Mager în monografia „Ținutul Hălmagiului” cu ocazia marșului pe care moșii l-au făcut spre „Câmpia Libertății” - „era un convoi nesfârșit de oameni oțeliți de traiul oamenilor de la munte, îmbrăcați cu sumane și cojoace scurte, cu fețele inundate de bărbi stufoase, cu părul lung împletit în chici. În fruntea coloanei înaintașe călăreau pe doi cai superbi, Avram Iancu și ortacul său Ioan Buteanu. Cel dintâi, moșul de la Vidra, bălai cu ochi albaștri, ca azurul cerului, părea un Făt-Frumos din povești. Ortacul lui, viță de voivozi maramureșeni, cu fața întunecată timpuriu de barba neagră ca pana corbului, părea un tânăr rege dac”.

Într-adevăr, cei doi au fost adevărați regi și crai ai Munților Apuseni, în anii greii ai revoluției de la 1848- 1849, iar după aceea au devenit eroi ai neamului românesc. Ei au făcut sacrificiul suprem pentru eliberarea moșilor.

În continuare, lăsând problema generală a revoluției de la 1848-1849 din Transilvania, încerc să relievez evenimentele din ținutul Zarandului, evenimente care au vehiculat în zona Munților Apuseni.

Ostilitățile militare din zona Zarandului au început în luna noiembrie 1848, când trupele ungurești înaintază dinspre Arad pentru a ocupa Zarandul - unde se pusese stavilă împotriva invadatorilor care vânau Munții Apuseni și de acolo spre centrul Transilvaniei- pentru a înfăptui prin forță ceea ce hotărâseră prin vorbe, adică unirea Transilvaniei cu Ungaria.

Munții Apuseni constituiau bastionul de apărare a Transilvaniei iar Zarandul, poarta de trecere spre munți. De aceea, Avram Iancu și ceilalți prefecti - în special prefectul Zarandului - Ioan Buteanu, își organizează rezistența în aceste locuri.

Românii erau hotărâți să reziste, să înfăptuiască programul de la 3-5 mai 1848, să nu lase trupele maghiare în Munții Apuseni. Munții Apuseni mai constituiau un bastion de apărare împotriva ungarilor, deoarece, aici românii erau aproape singurii locuitori ai acestor meleaguri, recesământul de la 1848 arăta că erau înregistrați în zonă 51323 români față de 710 maghiari. Istoricul clujan Silviu Dragomir afirma cu mândrie „, s-a zămislit în Munții Apuseni, în județul Zarandului, rasa mândră și vitează a romanilor, care au înscris în cursul anilor 1848-1849 un nou capitol de glorie sub conducerea lui Ioan Buteanu”.

Alături de Buteanu, zona munților mai era apărată de Avram Iancu, Ioan Nobili, Simion Balint, Axente Sver etc.

La Hălmagiu lupta cu trupele maghiare a fost inegală. Chendi a fost prins și spânzurat. Maghiarii beneficiau de armament și de trupe bine instruite, în ura lor credeau că vor putea distruge acest „cuib de vulturi”, dar s-au înșelat.

Altă vărsare de sânge a fost la Târnavă, unde a fost trădat imperialul Mihailovici. Austriei își apărau imperiul și nu pe românii asediați de trupele maghiare. Apuseniul a devenit centrul unui adevărat război de eliberare pentru acest neam asuprit românesc; drumul către Brad era presărat cu numeroase victime românești. Maiorul Gal s-a întrecut pe sine în a ridica spânzurători și în a jefui.

Românii s-au comportat omeneste iar prefectul Buteanu a rămas singur ca să apere Zarandul. De la Baia de Criș i-a scris lui Avram Iancu să i se dea ajutor.

Corespondența dintre Ioan Buteanu și Avram Iancu, precum și cu ceilalți tribuni și prefecti din Transilvania, în perioada 22 noiembrie 1848 și 3 aprilie 1849, ilustrează greutățile celui mai solicitat prefect al Transilvaniei în confruntarea cu armata ungurească. Această corespondență a fost publicată în lucrarea „Moții - Calvarul unui popor eroic dar nedreptățit” de Ion Rusu Abrudeanu.

Relievez greutățile prefectului de Zarand prin câteva scrisori către Avram Iancu. Astfel: în prima scrisoare datată la 22 noiembrie 1848 din Baia de Criș, Buteanu îi scrie lui Iancu arătând amenințările ce vin de la hotar, cere întăriri și promite răsplata celor care îi vor veni în ajutor.

A doua scrisoare la 22 ianuarie 1849 din Buceș, Buteanu îi scrie lui Iancu că îi trimite pușcași înapoi spunând că dinspre Sebeș se îndreaptă șase mii de voluntari unguri cu șase tunuri, amenințând Zarandul, cerând să țină rezistență de către tribunul din Abrud.

A treia scrisoare din 24 ianuarie 1849 din Buceș îl atenționează pe Iancu de fuga a optzeci de pușcași din Scărișoara, pentru a lua măsură să nu rămână descoperit în fața dușmanului, anunțând în același timp că ungurii din Zarand au trecut spre Deva.

A patra scrisoare din 27 ianuarie 1849 din Buceș, arăta lui Iancu de pregătirile ungarilor la Deva și propune să-i aștepte la Brad împreună și să ridice satele pentru a opune o mare rezistență.

A cincea scrisoare din 2 aprilie 1849 din Abrud, scrie lui Iancu de niște dezertări și solicită un ajutor de tri sute de pușcași cu Cuoarches pentru rezistență, îl anunța deasemenea, despre situația grea a lui Axente Sever.

A șasea scrisoare din 2 aprilie 1849 din Buceș, Buteanu solicita urgent ajutor în pușcași harnici, prevăzând un atac din partea ungarilor.

Din scrisorile amintite mai sus, care le voi reda integral mai jos, precum și celelalte spre ceilalți prefecți și tribuni, se observă strânsa legătură și informare între prefecturile revoluționare ale Transilvaniei, deasemenea rolul central a lui Avram Iancu și Ioan Buteanu în aceste evenimente.

Prima scrisoare:

Frate Iancu!

Fiindcă circumstările negreșit poftesc aici o putere foarte mare, multe amenințări venundu-ne de la hotar,- cu o vorbă suntem în primejdie,- pentru aceea frățeste te rog, cum vei primi această epistolă, cu cea mai mare grabă și aspra porunca sa rânduiești ca din Sohodol tiți pușcașii câți se află să pornească către Blăjeni, pe cari dacă nu altmintrelea cu amenințarea pedepsii morții pe toți luându-i, cu cari urmează ca în jpos coborând pe Bulzeșteni, așa încât mai puțin să fie în număr 200 de pușcași. Aceștia toți să fie sub comanda lui Schuster. Pe mâne sară negreșit să fie aicea în Baia de Criș, unde îi vom aștepta. Apoi și aceea să faci în știre precum ca acei pușcași ce vor veni, din ziua ce vor sosi aice, tot insul va căpăta 8 cr. (creitari N. A.) în argint pe zi și pânea slobodă.

Și din nou pentru-că să nu rămânem în nevoie, cu toate puterile te silește.

Te roagă al tău

Ioan Buteanu

Prefect

Baia de Criș, 22/11 1848

A doua scrisoare:

Frate Iancule!

Tribunul Corches mi-a scris, cum că pușcașii care se află aicea să ți-i timit îndărăpt. Eu câți au fost, i-am trimis. Cealaltă parte mare, câți au fost aici, toți au fugit acasă, baremcă de mâncare au avut, că oamenii de pe aici le-au dat. Abia am 40 oameni aici, cu cari ținem strâmtorile. Primejdia iară crește din cauză că ne-au scris oficios cum că în Sebeș au intrat 6000 de Onkenteși (voluntari – nota autorului) și șase tunuri cu scop de-a veni la Zarand, și mă tem că nici milișia nu ne-a veni având treabă pe acolo. Fă dispoziție la tribunul din Abrud că din satele cari se țin de Abrud, să țină paza aici la Buceș, precum este Abrud- oraș, Roșia, Horna, Bucium, Carpeniș, Cernita, ca altminterea fără primejduirea persoanei mele a sta aici, voi fi silit a mă duce la un loc mai scutit pentru mine.

Buceș, la 22 ianuarie 1849

Buteanu

Prefect

A treia scrisoare:

Frate Iancule!

Tu nu bagi de seamă, pușcașii cari au mai rămas aici din Scărișoara toți au fugit; ceilalți au fugit mai înainte și când era să ți-i trimit pentru apărarea locurilor de pe acolo, abia erau vreo 80. Ai grijă dară că pușcașii mai toși sunt pe acasă, fugiți de aici, și tu vei socoti că sunt în slujbă. Atrage-i toți și o parte mai mare mi-i trimite încoace ca să-i putem apuca hoteste. Până acum tot i-am ținut, dar acum n-avem cu cine și o trebui să părăsim poziția cea bună pentru lipsa pușcașilor. Fă dispoziție să nu pățim pericol. Salutare frătească.

Buceș, la 24 ianuarie 1849

Buteanu
Prefect

Fă pașii ulterior în privința banilor luați din casa bisericală din Abrud și ca să putem ajutama pe frații de dincolo, să scriem toți trei cu Dobra la Comisariu, ca să luăm împrumutul ăla din a clerului nostru.

B.

Tocmai când ți-am scris ordinul acesta, mi-a sosit vestea că Ungurii toți din Zarand au trecut cu toată armata lor către Deva, spre ajutor la ceilalți. Ca cazul este adevărat, vom vedea.

Buteanu

A patra scrisoare:

Frate Iancule!

Astăzi către Deva toată ziua sună tunurile. Oficiantul (officiolante) soldaților Klokutian din Zlatna mi-a scris cum că dâșii nu pot veni în Zarand pe Grohas, de aceia mi-a făcut cunoscut că dâșii vor veni cu toți oamenii să le stăm în cale la Brad, sau mai înainte.

Pentru aceia, în numele națiunii române și a imperatoriului, vă provoc că numai decât să plece tot lagărul încoace, ca împreunându-se cu noi să le stăm în cale ca să nu poată fugi în Ungaria. Eu scol toate satele de pe aicea.

Garda (Guardia) din Abrud să vină toată sau le ia puștile și le dă la alții mai harnici. Miliția încă ne urmărește.

Buceș, 27 ianuarie 1849

Buteanu

A cincea scrisoare:

Frate Iance!

De atacul ținut cu rebelii în Zarand ai auzit că ți-am spus.

Oamenii tăi trimiși cu Clement au fugit. Eu nu știu ce disciplină au? Tu ar trebui să veghezi mai bine, că eu lângă toată grijirea mea nu pot lua seamă noaptea pe unde fug. Ar fi îndatorat satul sau mai marii din sat, dacă nu arată scrisoarea de la mine sau viceprefectul, să nu-i sloboadă în sat, ci să-i pedepsească, că de tot așa vor fugi, eu nu sunt în stare nici un minut a

ședea în Zarand. Dacă și oamenii tăi vor fi așa ticăloși, pune la toate potecile străji să-i oprească, ori trimitem cu numele lor în scris și din ce sat se află ca să vă putem scrie după dâșii. Numai decât te provoc ca pe mâine să trimiți mai puțin 300 pușcași cu Coarches Nicolae și cu numele lor și din ce sat se află ca altminterea în zadar ne luptăm.

Axente încă ne scrie disperat, nu știu ce va fi de noi.

Abrud, 2 aprilie

Buteanu

A șasea scrisoare:

Iubite Iance!

Bravul tău Clement abia venit de patru zile în Criș și sub pretext că va merge să se schimbe a tulit-o în numele Domnului. Oamenii tăi mai toți au fugit, abia am încă vreo câțiva. Eu nu pot sta aici în locurile acestea periculoase cu puținii acești oameni, de aceea numai decât să-mi trimiți aici pușcași harnici și voinici, cari să știe lupta cu barbarii. Lângă dâșii trimite-mi vreo doi tribuni, iară harnici, nu ca Clement cel fricos și te grăbește cu trimiterea lor aici.

Oamenii să fie cu merinde prevăzuți și cu opinci bune și dâșii să fie dispuși pe două săptămâni mai puțin, și însuși tu le dă poruncă aspră ca nici decum să nu cuteze a fugi acasă.

Eu oamenii îi aștept încă pe mâine seară, altminteala ce se va întâmpla vei vedea.

Buceș, 2 aprilie 1849

Buteanu

Redând mai sus corespondența dintre Buteanu și Avram Iancu, evenimentele decurg după cum urmează:

Venirea generalului Bem a dat un nou impuls trupelor maghiare de a face fărâdelegi și a încerca să intre din nou în Munții Carpați cu îndârjire. În ianuarie 1849 a venit dinspre Arad maiorul Beke cu trupe și șase tunuri, lupta de la Hălmagiu a fost foarte dură. Buteanu a rezistat, tabăra lui era de necucerit și unгурii s-au împrăștiat prin sate după jaf, arestări, ucideri

Comisarul Boczko a participat și el direct, a adresat o proclamație înșelătoare românilor. A cerut în 20 de zile să se supună (românii) guvernului unguresc, să fie denunțați în scris conducătorii refugiați la moți, în caz contrar averile lor vor fi confiscate. Buteanu nu s-a lăsat intimidat și a scris unгурilor că la forță se răspunde cu forță.

Din tabăra de la Buceș, Buteanu, după cum am arătat în scrisori, i-a scris lui Iancu să vină cu toate forțele disponibile pentru a împiedica retragerea armatei ungurești de la Deva spre Arad și Bihor. Imperialii s-au confruntat cu maghiarii lângă Simeria, iar Buteanu a capturat un transport al vameșilor unğuri din comitatul Hunedoarei. În februarie 1849 alt maior Csutak a venit cu forțe puternice și cu artilerie de munte contra românilor. Se știe că românii nu erau dotați la nivelul inamicului, dar credința și izbânda i-au făcut să treacă peste lipsa de alimente, armament, etc.

Românii s-au remarcat și în armata imperială ce lupta împotriva unгурilor, astfel la Zam și la Săvârsin se remarcă grănicerii români – caporal Petrescu, locotenent Dragomir, sublocotenentii Iordan Zuina și Boldea, dincoace de munți pe Crișul Alb, Buteanu avea misiunea de a apăra Bradul. Luptele au fost cu sorți schimbători, pentru că armatele lui Csutak erau puternice și bine înarmate.

Ziua de 6 mai de la Abrud a adus armata lui Hatvany, luându-i prin surprindere pe românii adunați în casa viceprefectului Boier.

Capcana întinsă de Hatvany reușește și prefectul Zarandului este arestat. Ioan Buteanu a fost legat de un tun și transportat la Iosășel, unde își avea centrul armata lui Hatvany, transportul nu se putea face decât prin Ciuci (Vârfurile), de unde o seamă de localnici participaseră la evenimentele din 1848-1849.

La 23 mai, după multe jigniri și maltratări, Ioan Buteanu este spânzurat pe malul Crișului Alb în locul unde se află astăzi o troiță. Traian Mager că odată cu Buteanu au mai fost spânzurați și trei „țărani cu țundre negre” care se pare a fi de la Lazurile (sat din comuna Vârfurile)

Din cele arătate mai sus reiese că locuitorii acestor ținuturi s-au implicat în toate evenimentele din această perioadă și mai ales în revoluția dela 1848-1849, evenimentele care au dus la remarcarea națiunii române în lupta pentru libertate. Sângele vărsat nu a fost zadarnic, eroii morți sunt cinstiți și azi cu pioșenie de localnici, precum de întreaga românie din zonă și din țară.

Bibliografie:

1. I. R. Abrudean, *Moșii- Calvarul unui popor eroic, dar nedreptățit; „Cartea Românească”*, București, 1928
2. B. Vasile, *Țara Hălmagiului*; Ed. Apulum, Alba-Iulia, 1994
3. Dragomir S., Avram Iancu, București, 1968
4. Hurmuzaki, *Documante privitoare la Istoria Românilor*; București, 1882
5. Mager T., *Ținutul Hălmagiului - Monografie*, Arad, 1938-1939
6. Prodan D., *Răscoala lui Horia*, București, 1979